

**УКРАЇНЦІ КАНАДИ: ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ
(ДР. ПОЛ. XX – ПОЧ. XXI СТ.)**

У статті відображено причини, умови та наслідки еміграції українців до Канади, досліджено головні аспекти їх перебування за межами Батьківщини – працевлаштування, самоіндетифікація, громадська позиція тощо. Проаналізовано явище міграції як таке.

The article reflected the causes, conditions and consequences of Ukrainian immigration to Canada. It examined the main aspects of immigrant stay outside of the homeland – Employment, consolidation, social position, etc. Analyzed phenomenon migration as such.

Одними з найактуальніших проблем сьогодення є ті, що породжені свободою пересування людини, а саме: міграція, еміграція, іміграція та інші дотичні до названих. Для України найгостріше постає проблема еміграції, при осмисленні якої дуже важко відмежувати теоретичну актуальність від політичної злободенності [14, с.22].

На сьогодні, за даними Всеукраїнського товариства "Просвіта", 45% українців проживає за межами батьківщини. Частка українських емігрантів ("заробітчани" в тому числі), відносно до загальної чисельності українства, найвища у світі. Таким чином, українці практично поділені навпіл: більша частина живе на історичній батьківщині, а інші – по всьому світу. Причини, за якими українці виїхали, – різні. Проте, основними були та залишаються політичні, соціальні й економічні [1, с.13]. Так, новітня або "четверта хвиля" еміграції, що почалась з 90-х років XX століття, має соціально-економічну мотивацію та іноді характеризується як заробітчанська, а іноді як "відтік мізків" (за останні 10 років з України виїхало близько 600 докторів наук та понад 900 кандидатів) [14, с.87].

Не дивлячись на гостроту та актуальність, проблема еміграції українців, як і загалом міграцій, в багатьох аспектах залишається у вітчизняній науці не розробленою. Із усього спектра феномена еміграції (історичного, правового, філософського, психологічного, економічного тощо) вітчизняною наукою досліджувалися переважно правові аспекти переселення мігрантів, деякі проблеми історії та мотивації еміграції, розселення та соціально-економічного становища іммігрантів. Дослідницький діапазон зарубіжних вчених є дещо ширший і включає, крім вище зазначених аспектів, умови побуту, форми спілкування, організації та ін. [7, с.315]. В Україні явища міграції та еміграції лише починають вивчатися соціологами, етнологами, демографами, політологами та юристами. Стосовно українців в Канаді достойні уваги роботи С. Бритченко, В. Євтуха, С. Єфімова, О. Ковальчука, М. Марунчака, Я. Балан, М. Боровик тощо, в яких проаналізовані напрямки міграцій в Канаді, здійснені спроби класифікації мігрантів, окреслено основні сфери діяльності наших співвітчизників за межами України, їх громадське та культурне життя.

Українці Канади – складова української діаспори, а сама Канада – третя країна за числом етнічних українців (після України та Російської Федерації).

У 2001 році в Канаді проживали 1 071 060 українців із загальної кількості населення 29,6 мільйона. 326 200 осіб були виключно українського походження, а 744 860 осіб мали предків різних національностей [15]. Загалом українці були дев'ятою за величиною національною меншиною в Канаді, трохи більшою від китайської. Їхня чисельність найбільша в Західній Канаді.

Українська діаспора Канади найбільш згуртована в сенсі культури, духовності, деяких соціальних та політичних аспектів [2, с.20]. Культура україноканадців є невід'ємною частиною загальноканадської культури. Комедійна актриса Люба Гой, художник Вільям Курелек, письменниця Мирослава Косташ широко відомі за межами української громади.

Можливо найважливіший внесок на сьогодні української громади в суспільне життя Канади – фце концепція канадійського мультикультуралізму яка широко популяризована лінгвістом-українцем Ярославом Рудницьким. Українцям вдалося перекопати Королівську Комісію з Двомовності і Двокультурності (Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism) відійти від концепції англо-французької двомовності, як такої, що применшує вплив інших громад на культурний розвиток Канади. Це вплинуло на проголошення Прем'єр-міністром Трюдо офіційної концепції багатукультурності. Також у західній Канаді з'явилися перші, після англійських і французьких, українські двомовні програми у школах. Багато інших громад скористалися згодом цими соціальними досягненнями [5].

Після схвалення першого в Альберті шкільного законодавства про двомовні програми в 1971 р. школи західної Канади пропонують навчання у україно-англійських двомовних програмах [3, с.7]. Подібні закони були впроваджені пізніше в Саскачевані та Манітобі. Українська мова в Канаді, зі своєю сторічною історією автономного від України розвитку, вивчається такими українознавчими інститутами, як Канадський інститут українських студій (Canadian Institute of Ukrainian Studies) в Едмонтоні.

Не можна обійти значення діяльності громадських структур у вивченні української мови та літератури юніми українцями в школах. Значною подією стало створення в 1952 році в Монреалі української школи. "Рідну школу при осередку СУМ (Спілка української молоді) засновано... на прохання батьків, яких діти належали до Юного СУМу, зорганізовано навчання географії, історії України і релігії. В 1954 році... зорганізовано 3 класи, в яких навчалось 47 дітей" [8]. На протязі декількох років школа розширилась, стала семи класовою, в якій навчалось 189 дітей. У 1960-1961 роках започатковано курси українознавства. "Учительський склад – це кваліфіковані сили, завдяки чому рівень навчання є на належній висоті. Кожного року школа відмічає релігійні та національні свята, а доходи з влаштованих імпрез Управа школи в цілості пересилає шкільній дітворі Австрії та Німеччини, яка ще досі перебуває по таборах" [8].

Українці стояли біля витоків канадійського соціалізму. Хоча більша частина громади була яскраво антирадянською, серед українців Канади було достатньо активних прихильників Комуністичної партії Канади. Зокрема вони відігравали значну роль у марксистському Ордені Об'єднаних Фермерів (United Farm Labour Temple Association (UFLTA) [5]. Українці Канади також відігравали центральну роль у формуванні Федерації взаємодопомоги (Co-operative Commonwealth Federation) і Нової демократичної партії (New Democratic Party).

Націоналістичний рух був і є найсильнішим. Канада стала першою країною західного світу, яка визнала незалежність України. Під час Помаранчевої Революції 2004-го року уряд Канади разом з організаціями українців надіслав безпрецедентну кількість кваліфікованих наглядачів за виборами (біля тисячі).

До етнічних українців, які досягли успіху на політичній сцені Канади, можна віднести Вільяма Гавриляка, який тричі був обраний мером міста Едмонтон, чинного прем'єр-міністра Альберти Едварда Стельмаха, депутата Національної Асамблеї (парламенту) Канади Бориса Вжесневського і одного з лідерів Ліберальної партії Канади Жерара Кеннеді (українець по матері, який близький до української громади). Але найбільших успіхів серед українців Канади на політичній арені досяг Роман Гнатишин, який у 1990-1995 роках займав посаду генерал-губернатора Канади. Його ж батько – Іван Гнатишин був сенатором від Партії прогресивних консерваторів [6, с.20].

Звичайно велика кількість переселенців на нову землю рано чи пізно призвела б до виникнення чисельних громадських організацій по всьому периметру їх розселення. Тут свою роль зіграла інтелігенція, яка стала рушійною силою громадського життя українців у Канаді. Завдяки цій діяльності було створено багато різних організацій, шкіл, бібліотек та єдиний центр, який координував роботу вищезазначених структур – Конгрес українців Канади (КУК).

Серед основних напрямів діяльності КУК в період до проголошення Україною незалежності були такі: організація тиску на органи влади Канади з метою їх відмови від співробітництва з СРСР; проведення масових акцій протесту на захист українських політв'язнів та ідеї відновлення незалежності України; залучення представників органів влади Канади до підтримки правозахисної діяльності української еміграції. Сьогодні його доробком можна вважати сприяння у підписанні двостороннього канадсько-українського "Договору про особливе партнерство", визнання урядом Канади голодомору 1932-1933 років Геноцидом проти українського народу, вагома підтримка канадською владою прагнення України вступити до стратегічно важливих міжнародних організацій.

Важливою була і пропагандистська діяльність у 1950-60х рр., яку проводило багато організацій, та чи не найяскравіше це проявлялось в Союзі українців – жертв російського комуністичного терору (СУЖЕРО). Основною метою СУЖЕРО було донести до широких мас української та канадської інтелігенції всю злободенність життя в СРСР та зокрема УРСР, протистояння комуністичному режиму, як небезпечному для життя українських громадських діячів, діячів культури та й звичайних пересічних громадян. Кожен з'їзд СУЖЕРО починався з однакових фраз: "Учасники з'їзду СУЖЕРО висловлюють від імені своєї організації глибоке співчуття українському народові, який досі ще не визволився з московської, нині комуністичної неволі. З'їзд шле своєму народові сердечний привіт і бажає йому більших успіхів у всіх формах його боротьби – і пасивному спротиві режимові ворога, і в непохитному наступі та відвоюванні більших і твердіших позицій" [9]. "Учасники з'їзду... вітають український народ, вірячи, що боротьба його...проти колоніально-імперіалістичної диктаторської системи комуністичної Москви закінчиться остаточною перемогою народоправних ідей УНР" [10].

Організація СУЖЕРО, як політично станава організація в Канаді, була складовою частиною ДОБРУС-СУЖЕРівського руху у вільному світі та є складовою частиною КУК, була учасником демонстрацій проти приїзду радянського прем'єра А. Косигіна до Канади та учасником спільних демонстрацій проти ув'язнення окупаційним режимом українських науковців, культурних та політичних діячів.

Основною метою СУЖЕРО було "допомогти американському народові зрозуміти дійсний образ режиму в СРСР та небезпеку "співіснувальницької" політики його

уряду" [11]. Як зазначається в Резолюції 20-го ювілейного з'їзду СУЖЕРО, що відбувся 26 лютого 1972 р. в Торонто, Онтаріо "Поверх 20-ти річне існування і діяльність СУЖЕРО в Канаді є поважним, творчим і політичним вкладом у загальній допоміжній боротьбі визволення українського народу. СУЖЕРівці як колишні жертви російсько-комуністичного режиму, що перенесли разом з українським народом жахливі експерименти від ГПУ-НКВД та комуністичного режиму, бачили (що недавно було й підтверджено Нікітою Хрущовим,) спрямування кремлівської влади на знищення української нації... З'їзд вважає, що в інтересі демократичної Канади, наш уряд повинен вести політику визволення поневолених націй, що перебувають під багнетами армії московсько-комуністичної імперії" [12]. Саме ці організації вперше почали відкрито говорити про штучний голод 1932-1933 років на території України. Вони "висловлюють обурення і гостро засуджують народовбивчу політику комуністичного уряду Совецького Союзу, як спричинника цієї всенародної трагедії українського народу" [13]. Доречно сказати, що саме з ініціативи українського адвоката з Торонто Володимира-Юрія Даниліва 1988 р. було розпочато розгляд справи щодо визнання голодомору 1932-1933 років геноцидом українського народу. Так як уряд СРСР відмовився надати будь-які документи з даного питання, комісія звернулася до даних переписів, що відбувалися в Союзі в 1926 і 1939 роках. Картина виявилася приголомшливою: за вказаний період населення СРСР збільшилося на 16%, РРФСР – на 28, БРСР – на 11,2, а в УРСР зменшилось на 9,9%. І ці дані були оприлюднені на Заході [4, с.3]. На сьогодні 15 країн визнали голодомор 1932-1933 років в Україні геноцидом українського народу, серед них США, Польща, країни Балтії, Угорщина, Мексика, Канада тощо. Остання стала першою країною світу, яка ухвалила закон про встановлення Дня пам'яті жертв Голодомору в Україні. Це велика заслуга тих організацій, які працювали над метою визнання України вцілому.

Отже, досвід діаспори у побудові справжнього громадянського суспільства велетенський. Суть цього суспільства полягає в існуванні широкої мережі незалежних громадських організацій – на основі поваги до індивідуума як особистості, з горизонтальною організаційною структурою та з активно зацікавленими членами.

Українці, які історично потрапили на канадські етнічні землі в статусі емігранта чи біженця, досягнули якісно вищого рівня у цій країні ніж у своїй. У цьому є безпосередня заслуга їх згуртованості та створення громадських організацій, які в різні періоди свого функціонування працювали над вирішенням усіх важливих питань, що турбували українців як в країні нового поселення, так і на Батьківщині. Така діяльність і сьогодні дозволяє цим структурам не втрачати своїх позицій в канадсько-українському суспільстві та сприяти міжнародній діяльності між двома країнами.

1. Гуцуляк М. Українець-співтворець кордонів Канади й Аляски: історико-географічний нарис. – Ванкувер, Торонто, 1967. – 260 с. 2. Євтух В.Б., Ковальчук О.О. Українці в Канаді. – Київ, 1993. – 138 с. 3. Марунчак М. Сорок років праці Комітету українців Канади 1940-1980. – Вінніпег, 1981. – 24 с. 4. Сергійчук В. Голодомор – геноцид українського народу в 1932-1933 роках // Київський університет, 2009. – С. 3. 5. Українці Канади. – режим доступу – <http://uk.wikipedia.org/wiki> 6. Шаповал Ю. Українська Канада. // Главред. – 2008. – №38. – С.20. 7. Шульга Н.А. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. – К., 2002. – 700 с. 8. Центральний Державний Архів Громадських Об'єднань (ЦДАГО). – Ф.273. Оп.1. Сп.15. Арк.95. 9. ЦДАГО України. – Ф.273, оп.1, сп.2, арк.1. 10. Там само, арк.3. 11. Там само, арк.14. 12. Там само, арк.5. 13. Там само, арк.6. 14. Цимбал Т. Буттєвісне укорінення людини. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 219 с. 15. Emigrant.ca – http://ukrainian.emigrant.ca/immigration_to_canada.htm